

AnnCristin Winroth, 2022. ”Animal Stories – mer än woff, muu och mjau!?” I: *Formbundet, formbart! Vänbok till Alf Arvidsson*. Nilsson, Lundgren & Holst (red). Etnologiska skrifter nr 76: Umeå Universitet

Animals Stories - mer än woff, muu och mjau!?

Ami: Rizzan, hur vill du bli presenterad, vem är du?

Rizzan: Jag är en fri själ, jag gör vad jag själv har lust till i mitt inre. Sedan har jag en kropp att ta hänsyn till också. Den lever sitt eget liv och själen har sitt. Jag är liksom tudelad, jag har själ och jag är kropp. Jag är väldigt noga med att ingen av de två ska förminskas. Det är viktigt att får vara båda delarna, men jag kan också pendla mellan själen och kroppen. Själen kan åka iväg precis vart som helst, men den har alltid kontakt med allt. Det där förstår inte ni människor har jag insett. Ni är väldigt självcentrerade på ett tråkigt sätt. Jag är mer fri i hur jag fungerar, det är alla djur.

(Ur intervju med katten Rizzan 16 år, Sundeman 2021:82)

Att intervjua människor och analysera berättelser är en etablerad metod inom etnologi som kontinuerligt använts för att få kunskap om livserfarande, värderingar och föreställningsvärldar (Arvidsson 1998, Kajser & Öhlander 2011). Syftet med denna artikel är att pröva vilka narrativa begrepp och analyser som är fruktbara på ett material av nedskrivna intervjuer *med djur*. Vilka berättarpositioner framträder? Hur framställer djur sin person och vilka roller görs anspråk på? Hur beskrivs relationer till människor, andra djur och livet? Min text tar empiriskt avstamp i boken *Livet enligt djuren. En helt ny förståelse av vår existens*, 2021, av Ami Sundeman som arbetat med djurkommunikation och medial vägledning över ett decennium. Boken utgår i huvudsak från hennes samtal med hästen Trolle, katten Rizzan, hunden Peggy, kon Alma, med flera. I ett inledande kapitel beskrivs hur kommunikation med djur som praktik och performans fungerar, vilket liknar de reflektioner om villkor för skapandet av empiri som ofta förekommer i etnologiska studier (Sundeman 2021:25ff, Arvidsson 1998:16).

Att kunna förstå vad djur ”säger” och kunna lyssna på deras *egna* berättelser är en dröm för många människor. Inom populärkultur iscensätts berättelser där djur kan vara talande subjekt eller objekt. I dessa finns så att säga en position av *djurisk agens ur ett semiotiskt perspektiv*

och ett skapande av en mellanartslig värld som de flesta barn i världen insocialiseras i. Dessa representationer utgår från ett antropocentriskt perspektiv, där humor eller kontrasteffekter uppnås när djur iscensätter mänskliga karaktärer och handlingar. Ett klassiskt exempel är barn- och ungdomsromanen *Die konferenz der Tiere* av Erich Kästner. Efter andra världskriget samlades företrädare från alla jordens djur för att diskutera framtiden efter människans krig och terror (Kästner 1949, 2010). Här fick människors bekymmer och problem ett *tragikomiskt drag* när de projicerades på och hanterades av djur (jfr Arvidsson 1999:65). I representationer med antropomorfa stilgrepp som blivit ikoniska glöms det djuriska ursprunget bort som hos karaktärerna Kalle, Musse och andra i Kalle Ankas värld. En annan genre är fabler där djur med definierade egenskaper framträder i sedelärande berättelser (ibid 1999:65).

Många människor och djurägare upplever att de i tyst samförstånd utan ord kan tolka djurs uttryck och beteenden som tecken på dagsform, önskemål och behov (Kulick 2017). I dessa interaktioner använder människan ibland ord och röstlägen för sin och djurets tänkta röst som en positiv förstärkning (Winroth 2020:137f). Kommunikation med (sina) djur upplevs och beskrivs som sinnlig, ordlös och performativ i det fysiska. Kontakt skapas till exempel genom blickar, kroppsrörelser och ljud. I genren *animal stories*, berättelser om djur, beskrivs både vardagliga upplevelser eller extraordinära möten med djur. Vanligt är dessa betecknas med ord som förundran, kärlek, lycka, rädslor och ibland personlig transformation. (Lock 2020, Ekström & Kajser 2018).

I genren *animals stories*, berättelser av djur är jagets blick på sig själv och omvärlden en ontologisk utgångspunkt. I det inledande citatet intar Rizzan denna subjektsposition i beskrivningen av sig själv, sitt varande och relationen mellan kropp och själ. Under intervjun uttrycktes värderingar om det begränsande varat inom det mänskliga som inte ansågs ha samma kontakt med "alltet", i meningen den position och plats allting utgår från. Rizzan beskriver sin konstitution ur ett existentiellt perspektiv. Hon säger sig kunna pendla mellan kropp och själ, mellan en individuell och generell nivå (Arvidsson 1999:33). Hon anför en, ur ett antropocentriskt perspektiv, något normbrytande värdering om att hon anser att alla djur är *mer fria* än människor. Rizzan intar en auktoritär berättarposition som läromästare där det finns inslag av *symbolisk inversion* – att styrka ett vi (djur) och tillskriva dom andra (människor) problematiska eller felaktiga drag (Arvidsson 1999:33). En föreställd mellanartslig kulturell gemenskap *bland djur* skapar här ett "vi och dom" förhållande med en kritisk men välvillig udd riktad mot det mänskliga.

Självbild och livsmål

Under intervjun med hästen Trolle presenterar han sig som en kraftfull fredsmäklare. Han har tuffa metoder ibland för att det inte går att ”mesa på” med folk, ”det kan behövas sägas ifrån på skarpen ibland”. Han säger sig växla mellan olika känslolägen som rädsla, kärlek, irritation och frustration (Sundeman 2021:59). Trolle söker ”komma nära” och väcka känslor hos människor.

Precis det, att vara fredsmäklare. Att låta människor förstå vilka de är. Jag vill undervisa människor. Förut var jag väldigt trött på folk, jag ville inte ha med dem att göra. Det har gått över lite grand och nu känner jag mig mer redo att undervisa på mitt sätt. Matte och jag kan göra det – om du vill matte. Jag vill hjälpa människor att förstå sig själva. Det är därför jag är på jorden (Sundeman 2021:43).

I samtalet framgår att Trolle tidigare varit verksam inom travet och flyttat många gånger. Han var snabb på träningar men uppskattade inte tävlingar. Livshistoriken är känd för hans nuvarande matte Therese. Anpassningar till olika miljöer ses av båda som en förklaring till att han varit trött på människor, men även till hans ”problem med magen”. I den livsberättelse som skisseras genom fragment görs jämförelser med då och nu, där relationer och vissa händelser skapat *assymetrier* i historiken (Arvidsson 1998:30ff). I intervjun beskrivs en förändringsprocess där han återhämtat sig från en period med trötthet och på nytt blivit intresserad av interaktion med människor utifrån eget definierat livsmål.

Det är sådant jag vill hålla på med. Jag vill hjälpa dem som är ledsna och arga, även om jag har ett motstånd i mig för jag tycker inte om arga energier. Men jag vill ändå hjälpa dem för att jag förstår att de behöver det (Sundeman 2021:58).

Trolles matte frågar hur det kan gå till rent praktiskt och får svaret:

Det där var en väldigt svår fråga eftersom mycket sker på energiplanet och det är svårt att få kontakt med er människor, men jag svarar såhär: Om du kan få människorna att *stå stilla* framför eller vid sidan av mig, kommer jag föra över

min kunskap till dem utan att de märker något, och då kommer de att känna sig gladare fast de inte fattar varför. Det kanske inte sitter i så länge, men ett tag i alla fall (Sundeman 2021:58).

Citatet pekar på en berättarposition som folkloristen Kay Stone benämnt *terapeutisk och spirituellt* (jfr Arvidsson 2022:17). Den utmärks också av en växelverkan mellan realism och fantasi, där händelser som vanligtvis betraktas som fantasi får status av realism (Arvidsson 1999:41). Om människors verbala uttryck inte ansågs ärligt, i enlighet med djurens avkodning av deras känslomässiga energi, upplevdes frustration. Verbalt uttryckta ord kunde begränsa en mer sinnlig kommunikation som ansågs ärligare och mer betydelsefull. Sundeman frågar Trolle om vilka råd han har till människor som vill utöka sin kommunikation med djur.

För det första måste ni älska oss. Och med älska menar jag respektera. Ni måste tro på oss som enskilda individer. Ni kan inte både se ner på oss och försöka kommunicera med oss, det går inte. Man måste tänka att det är en egen individ med en egen vilja och en egen agenda. Det är det viktigaste (Sundeman 2021:45).

Både Sundeman och Trolles ägare Therese svarar att de tycker ”det låter *för* enkelt” och undrar över hur det görs praktiskt? Svaret de får är att det handlar om ”att bestämma sig”, till exempel ”bara sitta ned och vara” som de båda kvinnorna gör under intervjun.

Bara sitta ner och blunda. Inte titta, ni får så mycket konstiga idéer när ni tittar. Blunda istället, så får ni ta del av en annan verklighet. Ta in den verkligheten. Känn efter, känn hur det känns i kroppen, se vad som händer i energin mellan mig och er. Är det värme som sprids då blir det enkelt. Och sedan måste ni tro på det, ni måste tro på er själva, annars är det ingen idé. Så allt handlar om att veta att vi hör ihop och att vi respekterar varandra. Då blir det bra (Sundeman 2021:46).

Precis som katten Rizzan intar Trolle positionen av den allseende berättaren. Den har inslag av både hjälten och hjälparen, i det att han betraktar människor som behövande eller begränsade i

sitt sätt att vara och i relationer till djur. I citatet uppmuntras människan att utöka tron på sig själv och använda sinnliga erfarenheter istället för att utgå från det hon uppfattar med ögonen. Under flera intervjuer beskrivs uppkommen tystnad mellan intervjuare och respondent. Den kunde höra samman med behov av paus, eller med att frågor eller svar var svårtolkade. Frågan om hur kommunikation mellan individer fungerar var ett exempel. Trolle säger sig kommunicera ärligt, direkt och snabbt genom att förmedla energi och bilder till andra individer. Han vill övertyga Therese att de redan kommunicerar utan ord. Önskvärt vore dock att fler människor utvecklade en tyst, ”naturlig” kommunikation och självförtroende för en utökad mellanartslig samvaro med respekt enligt Trolle (Sundeman 2021:46).

Folklore som överskrider gränser

En slutsats i denna korta artikel är att det empiriska materialet lämpas väl för folkloristiska begrepp och analyser. Metodologiskt finns både likheter och skillnader. Genomförandet och presentationen av intervjuerna liknar det etnologer ofta gör. Först frågades djuret om tillstånd. Därefter uttalades frågor i ett hörbart läge och svaren i form av ord eller bild beskrevs Sundeman höra i sitt eget inre. Intervjuerna har samskapats genom en sinnlig överföring av ord och bild i dialog mellan djuret, Sundeman och dess ägare. Samtalen med fem respondenter återges i egna kapitel med form av transkriberade intervjuer med frågor och svar i dialogform och en till synes kronologisk ordning.

Tematiskt utmärks berättandet av perspektiv som kan betecknas *icke-antropocentriska* och *eko-centristiska*. En intertextuell relation till djursagor och fabler är märkbar. Djurens kompetenta svar kan tolkas humoristiskt med drag av tragikomik. En skillnad mot djursagor är att dessa berättarpositioner utgår från altruism och ett talutrymme som utmanar normer i det mänskliga. Blicken, *the animal gaze*, kan liknas vid en konstant, allseende observatör och berättare. Delvis liknar berättarpositionen den hjältetyp som inom folklore benämns *primus inter pares*, den främste av likar (Arvidsson 1999:37). Dessa befinner sig i mitten på en skala från det vardagliga till ett fullfjädrat sceniskt performativt uttryck inom ett *perfomans-kontinuum* (Arvidsson 2022:17). Förutom att vara ”food för thoughts”, kan intervjuerna tolkas som en form av kulturkritik där identitetskategorin *art* utmanar hegemoniska föreställningar om människors frihet, betydelser av kommunikation och relationer mellan människor och djur. Här finns en teoretisk relation till feminism, postkolonial kritik och kritiska djurstudier fast med ett tydligare inslag av spirituella perspektiv.

Referenser

Arvidsson, Alf (1998). *Livet som berättelse*. Lund: Studentlitteratur.

Arvidsson, Alf (1999). *Folklorens former*. Lund: Studentlitteratur.

Arvidsson Alf & Wolanik Boström, Katarzyna (2022). *Det berättas...!Muntligt berättande som självförståelse, estradkonst och kulturarv*. Umeå Universitet: Etnologiska skrifter (71).

Ekström & Kajser (red) (2018). *Djur. Berörande möten och kulturella smärtpunkter*. Göteborg: Makadam förlag.

Kajser & Öhlander (red) (2011). *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.

Kulick, Don (2017). Human–Animal Communication. *Annual Review of Anthropology*, (46), 357-378.

Kästner, Erich (1949, 2010). *Die konferenze der Tiere*. Hamburg: Cecilie Dressler Förlag.

Lock, Emma (2020). *Animal Kind. Lessons on love, fear and friendship from the Animals In our lives*. Coral Gables FL: Mango Media.

Sundeman, Ami (2021). *Livet enligt djuren. En helt ny förståelse av vår existens*. Ystad: Förlagshuset Siljans Måsar.

Winroth, AnnCristin (2020). Mellan hästens öga och människans strävan. En dialektisk relation gestaltad i biografiska porträtt. *Budkavlen. Tidskrift för etnologi och folkloristik* (99), 119-143, Åbo akademi.